

Waarom was het ook weer?

Vorige zondag heb ik zitten na te denken over wat ik vanmorgen in dit toespraakje zeggen zou. De zomertijd, of het nu mooi of slecht weer is, leent zich niet zo erg voor diepzinnige beschouwingen. Onze gedachten gaan meer uit naar uitstapjes, tochtjes, vacantie en zulk soort dingen. En dat is maar goed ook, want er zijn in ons klimaat te weinig mooie dagen om ze niet volledig te benutten. Waarom zouden we niet genieten van de vreugden van het leven, ook al is er om ons heen veel dat ons verontrust en benauwt? De fleur en geur van de zomermaanden hebben we nodig om bij de inspanning van het dagelijks leven innerlijk ontspannen te blijven en iets van blijheid om ons heen te bewaren.

Wij Nederlanders hebben toch al zo de neiging om zwaar op de hand te zijn, dat het geen kwaad kan de levensvreugde en onbekommerdheid een beetje aan te kweken. Bij alle politieke en levensbeschouwelijke bespiegelingen dreigen we soms te vergeten dat het er om ging het leven blijder, vollediger, zinrijker te kunnen beleven. Daartoe bedoelen onze zondagmorgentoespraakjes toch ook bij te dragen.

* *
*

Intussen heb ik de vorige week zo ons jaarprogramma van het afgelopen seizoen nog eens zitten overdenken. In het najaar hebben we tien toespraken gehad over de tien jaar dat het Humanistisch Verbond bestaat. In januari zijn we begonnen met de gebruikelijke Nieuwjaarsbrief, en tijdens het jubileum zelf, half februari, hebben we nog eens stilgestaan bij het tienjarig bestaan. Er zullen onderdehand maar weinig regelmatige luisteraars meer zijn, die geen idee gekregen hebben van onze activiteit en bemoeiingen. Toch viel mij op dat er eigenlijk één ding maar heel weinig aan de orde is geweest in al die toespraken; namelijk de wezenlijke bedoeling van dit alles, zoals ik zelf die indertijd gevoeld heb, de motieven die ons indertijd gedreven hebben. Wat wilden we eigenlijk met het humanisme en de humanistische beweging? Waarom was het ook weer begonnen?

Er zijn natuurlijk bij ieder van ons heel verschillende motieven werkzaam geweest, persoonlijke en zakelijke, bijzondere en algemene. De persoonlijke laat ik buiten beschouwing; ze zijn ook niet altijd even belangrijk. De zakelijke en algemene motieven hebben over het geheel wel de aandacht gehad: het ging er immers om een geestelijk centrum te vormen voor hen die buiten het godsdienstig leven stonden?

En niet alleen een geestelijk centrum in theoretische zin, maar ook practisch; er was behoefte aan gemeenschappelijk beleven, aan nieuwe stijlvormen, aan nieuwe levensvreugde. We geloven op allerlei manieren daar ook iets van tot uiting te hebben gebracht in culturele bijeenkomsten, op familiedagen, met ons zomerwerk, e.d. En daarnaast stond steeds het algemene motief van de emancipatie, van de vorming van een eigen levenssfeer temidden van sleur en kleurloosheid. Maar ook het verlangen naar erkenning als dragers van een eigen traditie en een volwaardige levensovertuiging. Een langdurige geestelijke worsteling is daaruit voortgevloeid. En tot op zekere hoogte is de verlangde erkenning ook bevochten.

Maar het diepste motief was geloof ik toch nog een ander. Of liever het was concreter; het was geen algemeen motief, maar een bijzonder. Tijdens de herdenking van de vierde mei en de feestelijkheden op vijf mei, heb ik daar voor mezelf nog weer eens bij stilgestaan. Het was immers geen toeval, dat de humanistische beweging hier juist na de bevrijding in 1945 ontstaan is? Er leefde toen iets in ons, dat we sindsdien misschien meer dan we zelf beseffen weer uit het oog verloren hebben. Wat was dat ook weer? Het was enerzijds de angst, het afgrijzen, de afkeer en het verzet, die toen nog zo fel in ons leefden, en het was anderzijds het verlangen naar een algehele vernieuwing, naar levensvolheid.

Waarom was het ook weer?

Vorige zondag heb ik zitten na te denken over wat ik vanmorgen in dit toespraakje zeggen zou. De zomertijd, of het nu mooi of slecht weer is, leent zich niet zo erg voor diepzinnige beschouwingen. Onze gedachten gaan meer uit naar uitstapjes, tochtjes, vacantie en zulk soort dingen. En dat is maar goed ook, want er zijn in ons klimaat te weinig mooie dagen om ze niet volledig te benutten. Waarom zouden we niet genieten van de vreugden van het leven, ook al is er om ons heen veel dat ons verontrust en benauwt? De fleur en geur van de zomermaanden hebben we nodig om bij de inspanning van het dagelijks leven innerlijk ontspannen te blijven en iets van blijheid om ons heen te bewaren.

Wij Nederlanders hebben toch al zo de neiging om zwaar op de hand te zijn, dat het geen kwaad kan de levensvreugde en onbekommerdheid een beetje aan te kweken. Bij alle politieke en levensbeschouwelijke bespiegelingen dreigen we soms te vergeten dat het er om ging het leven blijder, vollediger, zinrijker te kunnen beleven. Daartoe bedoelen onze zondagmorgentoespraakjes toch ook bij te dragen.

* *
*

Intussen heb ik de vorige week zo ons jaarprogramma van het afgelopen seizoen nog eens zitten overdenken. In het najaar hebben we tien toespraken gehad over de tien jaar dat het Humanistisch Verbond bestaat. In januari zijn we begonnen met de gebruikelijke Nieuwjaarsbrief, en tijdens het jubileum zelf, half februari, hebben we nog eens stilgestaan bij het tienjarig bestaan. Er zullen onderdehand maar weinig regelmatige luisteraars meer zijn, die geen idee gekregen hebben van onze activiteit en bemoeiingen. Toch viel mij op dat er eigenlijk één ding maar heel weinig aan de orde is geweest in al die toespraken; namelijk de wezenlijke bedoeling van dit alles, zoals ik zelf die indertijd gevoeld heb, de motieven die ons indertijd gedreven hebben. Wat wilden we eigenlijk met het humanisme en de humanistische beweging? Waarom was het ook weer begonnen?

Er zijn natuurlijk bij ieder van ons heel verschillende motieven werkzaam geweest, persoonlijke en zakelijke, bijzondere en algemene. De persoonlijke laat ik buiten beschouwing; ze zijn ook niet altijd even belangrijk. De zakelijke en algemene motieven hebben over het geheel wel de aandacht gehad: het ging er immers om een geestelijk centrum te vormen voor hen die buiten het godsdienstig leven stonden?

En niet alleen een geestelijk centrum in theoretische zin, maar ook praktisch; er was behoefte aan gemeenschappelijk beleven, aan nieuwe stijlvormen, aan nieuwe levensvreugde. We geloven op allerlei manieren daar ook iets van tot uiting te hebben gebracht in culturele bijeenkomsten, op familiedagen, met ons zomerwerk, e.d. En daarnaast stond steeds het algemene motief van de emancipatie, van de vorming van een eigen levenssfeer temidden van sleur en kleurloosheid. Maar ook het verlangen naar erkenning als dragers van een eigen traditie en een volwaardige levensovertuiging. Een langdurige geestelijke worsteling is daaruit voortgevloeid. En tot op zekere hoogte is de verlangde erkenning ook bevochten.

Maar het diepste motief was geloof ik toch nog een ander. Of liever het was concreter; het was geen algemeen motief, maar een bijzonder. Tijdens de herdenking van de vierde mei en de feestelijkheden op vijf mei, heb ik daar voor mezelf nog weer eens bij stilgestaan. Het was immers geen toeval, dat de humanistische beweging hier juist na de bevrijding in 1945 ontstaan is? Er leefde toen iets in ons, dat we sindsdien misschien meer dan we zelf beseffen weer uit het oog verloren hebben. Wat was dat ook weer? Het was enerzijds de angst, het afgrijzen, de afkeer en het verzet, die toen nog zo fel in ons leefden, en het was anderzijds het verlangen naar een algehele vernieuwing, naar levensvolheid,

waar menselijke verbondenheid en vreugdevolle ontplooiing, dat ons wonderen deed verwachten. We waren vervuld van een gevoel van „dat nooit weer” en bezielde door een besef van ongekende mogelijkheden. Verwachting van een ongehoorde vervulling hing alom in de lucht. De nuchtersten onder ons beseften overigens heel goed, dat deze stemming snel weer afebben zou. Maar de sfeer ervan was gunstig voor de werking van het motief dat ons in veel opzichten in beweging heeft gebracht.

Maar om in beweging te blijven moet men dieper doorstoten en zich er rekenschap van geven waarom het eigenlijk begonnen is. Oorlog en bezetting toonden ons het fascisme en nationaal-socialisme als politieke en sociale verschijnselen. En ze vervulden ons met ontzetting. Maar ze waren uitingen van een geestesgesteldheid die niet met politieke of militaire middelen te verslaan is. Een geestesgesteldheid ook, die niet alleen tot bepaalde bewegingen beperkt was, maar overal om zich heen gegrepen had.

De ont-waarding van de mens was er het gevolg van. Die ont-waarding of verachting van de mens was begonnen met het in twijfel trekken van allerlei oude zekerheden, waaronder ook de godsdienstige zekerheden. Maar wat kwam er voor in de plaats? Of beter: hoe kan datgene wat er waardevol in was opnieuw van betekenis worden in een ander geestelijk klimaat?

* *
*

Ons diepste motief was helemaal niet van algemene of theoretische aard, maar een zaak van geestelijk behoud, een poging tot het redden van de menselijke waardigheid. De oude waarheden passen in hun traditionale vorm niet meer op de moderne wereld in zijn stormachtige ontwikkeling. Vandaar de hulpeloosheid, stuurlaaiheid, en zelfs geesteloosheid waarin zij grote delen van de nieuwe generaties hebben gelaten. Zij zijn de weg bijster geworden en zoeken verstrooiing en vergetelheid bij bioscoop en sportevenementen. Maar ook voorzover men zinvolle doeleinden nastreeft, ontbreekt veelal een richtsnoer voor verantwoord handelen, een grondslag voor vruchtbare bezinning. Vandaar de nadruk, door ons gelegd op het waardebesef als basis van menselijke verstandhouding en menselijke verantwoordelijkheid; vandaar de nadruk op de zedelijke eerbiediging die we ieder mens verschuldigd zijn als enkeling en lid van de samenleving. Dat is geen theoretische constructie, maar een reddingboei om niet te vergaan.

Uit de ongebondenheid van het nihilisme komt niet te super-mens maar de super SS-er te voorschijn; uit de vormloosheid van een ongebreidelde vrijheid ontspringt niet de harmonie, maar de opstand der horden. Deze ontsporingen bedreigen ons, niet alleen in het fascisme, ook niet speciaal in het communisme, maar overal en bij allen, totdat fascisme en communisme zich er meester van maken. Nogmaals, het is helemaal geen theorie als wij in ons mensbeeld de mensen trachten te verstaan als waarderende en verantwoordelijke wezens, geroepen tot wederzijdse toewijding en respect en vrijheid in innerlijke gebondenheid. Het is de uitdrukking van ons stand-punt, van het hier staan wij, wij kunnen niet anders, dat wij ons temidden van onzegbaar bittere ervaringen veroverd hebben. Natuurlijk vergt dit standpunt theoretische doordenking en uitwerking; natuurlijk vraagt het om vastlegging en beginselverklaring en stellingname. Maar het gaat niet om theorie en beginselen, maar om levende praktijk.

En nu verwijt u mij natuurlijk, dat ik na een veelbelovende inleiding vanmorgen weer vervallen ben in de zwaarwichtigheid. Daar heeft u wel een beetje gelijk in. Maar ik wilde toch weer op dat begin terug komen. En dat hoeft niet zwaarwichtig te zijn. Want het humanisme zoals ik het versta, is niet alleen iets voor de ernst van het leven, maar evenzeer iets voor de tijden van ontspanning en vreugde. De wijze waarop we daarvan genieten, weer leren genieten moeten we vaak zeggen, hangt zeker ook samen met onze levenswijze. Het besef van de kwade kansen van het bestaan hoeft ons helemaal niet te doen verzuren of te ontmoedigen, maar kan ons ook, als we het innerlijk verwerkt hebben, aansporen tot het volledig genieten van de vreugde. Dat is dan niet meer een zelfgenoegzaam en stijfhoofd in bezit nemen van de goede en mooie dingen die het leven ons biedt, maar een beschroomd ervaren van nieuwe mogelijkheden en uitzichten. Zo wordt onze ontspanning van geesteloze verstrooiing tot vreugdevolle verdieping, die ons innerlijk weer opent en ons losrukt uit sleur.

Zo iets denk ik bij het korte gedicht van Omar Khayyam, dat luidt:

*Tussen het voor en het na van de eeuwigheid
Is dit ons uur, één diepe teug van tijd;
De sterren bleken en de karavaan
Naar nergens staat gezadeld, weest bereid.*

Weest bereid. Waarvoor? Voor de ondoorgroendelijke mogelijkheden van het

bestaan, die spoedig weer op ons aanstormen. Om daarin ons echte mens-zijn te verwerkelijken. Niet als een stuurloze speelbal van de omstandigheden, maar als kiezende, beslissende, verantwoordelijke vormgever. Gebonden aan de zin van ons bestaan, waarin we op de ander zijn aangewezen in eerbiediging van zijn wezen en tegelijk trouw aan die waarden waarzonder geen werkelijk menselijke ontplooiing mogelijk is.

Maar deze zware woorden wijzen op gewone dagelijkse dingen, waarin we iets tot uiting moeten zien te brengen, niet alleen van onze ernst, maar ook van onze vreugde. Een vreugde die niet afhankelijk is van uiterlijke voorspoed, en niet aangetast wordt door de ellende in de wereld of kleinheid en laagheid om ons heen en in onszelf. Omdat het niet een uiting is van zelfzuchtige oppervlakkigheid, maar juist van doordringende beleving van de volheid die het bestaan verrijkt. Die vreugde kunnen we op ieder moment ontdekken, maar vooral als de sleur van het jaar van ons wijkt en we een ogenblik uitbreken uit de gewone gang van de dingen. Dit is de vreugde die het leven de moeite waard maakt. Is het daarom niet eigenlijk begonnen?

Dr J. P. VAN PRAAG

DE ARK

Humanistisch Conferentie- en Vacantieoord.

—

TARIEVEN VOOR VOLLEDIG PENSION

Voor volwassenen: f 38,50 per week; f 6,— per dag.

Voor kinderen beneden 11 jaar: f 26,25 p. w.; f 4,50 p. d.

Voor kinderen beneden 5 jaar: f 25,45 p. w.; f 3,75 p. d.

Voor groepen speciale condities

2-, 4-, 5- en 6-persoons kamers en slaapzaal.

Bespreking van verblijf kan geschieden bij het Humanistisch Conferentie- en Vacantieoord „De Ark”, Belvédèrelaan 14 te Nunspeet, telefoon K 3412—2404.

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
3 JUNI 1956

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Meijffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,12, buitenland f 4,60 p.j.